

ВІДГУК

Офіційного опонента кандидата психологічних наук, доцента, доцента кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка Чобанян Анни Варужанівни на дисертаційне дослідження Ребрової Ольги Олександрівни «Психологічний супровід батьків дітей раннього віку з особливими освітніми потребами», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.08 — спеціальна психологія

Оновлення й переорієнтація засад освіти осіб з особливими освітніми потребами на компетентнісну, особистісно зорієнтовану основу передбачає розроблення принципово нових державних стандартів фахової допомоги, які ґрунтуються на сучасних підходах, змісту, супроводу, застосування інноваційних технологій з урахуванням вікових особливостей психофізичного розвитку дитини на кожному з рівнів освіти, орієнтуванням супроводу на родину загалом, на набуття ключових компетентностей певного рівня освіченості, максимального використання компенсаторно-корекційних можливостей, які уможливають проживання в соціумі, подальшу самореалізацію в громадській активності.

За таких обставин актуалізується необхідність у забезпеченні інструментарієм щодо психологічної допомоги батькам які виховують дітей з особливими освітніми потребами, що буде сприяти позитивному розвитку суспільства в цілому. Особливої уваги у цьому процесі потребують батьки які виховують дітей з особливими освітніми потребами раннього віку.

Тому не викликає сумніву актуальність та доцільність проблематики, яку досліджує Реброва Ольга Олександрівна. Актуальність дисертаційної роботи підтверджується тим, що провідним завданням сучасної психологічної науки стала підготовка особистості до повноцінного життя в соціумі, спрямованого на створення взаємодії з соціальним оточенням, яка має на меті її соціалізованість, тобто автономність та компетентність. Розуміння проблеми допомоги дітям з особливими освітніми потребами на сучасному етапі розвитку освіти, з урахуванням положень особистісного підходу, визначають рівень майстерності психолога і дозволяють йому втілювати новітні технології з актуальних проблем спеціальної психології. При цьому він повинен орієнтуватися в останніх сучасних психолого-педагогічних дослідженнях у контексті розв'язання означеної проблеми та впроваджувати передові технології, які забезпечують підвищення ефективності розвитку та соціалізованості дітей. Зауважу, що лише констатація того, що обрана для дослідження проблема є актуальною у колі проблем спеціальної освіти, буде недостатньою, варто наголосити, що вона належить до кола важливих соціально затребуваних проблем українського соціуму в цілому.

Важливо відзначити, що дисертація підготовлена у межах науково-дослідної теми відділу психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами «Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України за напрямом «Психолого-педагогічні засади корекційно-розвивального навчання дітей із порушенням когнітивного розвитку»

Наукова новизна одержаних результатів, їх значення для науки й практики

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження Ребрової О. О. варто наголосити на тих результатах, що мають наукову новизну.

По-перше, заслуговує на увагу вперше обґрунтовано і розроблено структурно-функціональну модель психологічного супроводу батьків дітей раннього віку з ООП в умовах родинного виховання, визначено зміст її компонентів;

По-друге, обґрунтовано теоретичний конструкт «психологічний супровід батьків» з рівнями і специфікою спорідненої і батьківської підсистем;

По-третє, розроблено сучасну комплексну, інтегровану програму психологічного супроводу, що дало змогу цілеспрямовано впливати на системне формування функціонування родин;

По-четверте, визначено необхідні умови успішності психологічного супроводу;

А також поглиблено та уточнено сучасні уявлення про батьківсько-дитячі стосунків родин з дитиною раннього віку з ООП; Сутність понять «родинно центрований підхід», «психологічний супровід батьків дітей раннього віку з ООП»; наукові уявлення про зміст і розробку програми психологічного супроводу з урахуванням специфіки рівнів функціонування родин; змістовне наповнення психологічних чинників, показників, рівнів, типології родин, які мають дітей раннього віку з ООП.

До переваг дисертаційної роботи Ребрової О.О. належить її безсумнівне практичне значення, яке полягає у: розробленому діагностичному комплексі дослідження функціонування родин, які мають дітей раннього віку з ООП на рівні двох підсистем, який може бути використаний фахівцями психологічної служби, методистами викладачами закладів вищої освіти, іншими спеціалістами реабілітаційних центрів, інклюзивних дошкільних закладів освіти України.

Вважаємо, що елементи наукової новизни та практичної значущості результатів дослідження сформульовані коректно, їх кількість та кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Детальне ознайомлення з текстом дисертації Ребрової О. О. дає підстави стверджувати, що підхід автора до окресленої в дисертації проблеми психологічного супроводу батьків дітей раннього віку з ООП відзначається

фундаментальністю дослідження. Глибоке усвідомлення проблеми дослідження дозволили здобувачці досить коректно визначити науковий апарат дослідження, зокрема, сформулювати його мету й завдання, що й уможливило оптимальне визначення загальної стратегії наукового пошуку. В основу покладено методологічні принципи і підходи до організації наукових досліджень у галузі спеціальної психології, теоретичні положення щодо корекційної спрямованості навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, психолого-педагогічні концепції системно-комплексного аналізу рівнів функціонування родин з визначенням психологічних особливостей та спрогнозувати процес розвитку кожної родини.

Дисертація ґрунтується на багатій джерельній базі. Автором проаналізовано 23 джерел, із них 20 – іноземною мовою, в яких досліджувана проблема характеризується під кутом зору різних галузей науки, що створює передумови для системного висвітлення теми. Підвищенню ступеня обґрунтованості отриманих результатів сприяло використання у процесі дослідження робіт вітчизняних і зарубіжних авторів (дисертації, монографії, публікації у періодичних виданнях тощо). Одержанню вірогідних результатів також сприяло застосування відповідного діагностичного інструментарію, який складається із вдало підібраних автором методів наукового пізнання: теоретичних, емпіричних, математико-статистичних. Як бачимо, вибір методів дослідження зумовлений поставленою метою й відповідає завданням, які вирішуються автором, що дало змогу здійснити комплексний аналіз предмету дослідження.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Логіка розгортання дослідницького пошуку в основній частині дослідження відбувалася згідно сформульованих дисертанткою завдань. Оцінюючи зміст й завершеність дисертації відзначимо, що вона є цілісним структурованим дослідженням, зберігає логічну послідовність та комплексність викладення матеріалу як на рівні роботи в цілому, так і в межах кожного окремого розділу, складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний зміст дисертації викладено на 213 сторінках, із них основного тексту – 154 сторінки.

Відтак, у *першому розділі* «Теоретичні засади психологічного супроводу батьків дітей раннього віку з особливими освітніми процесами» (с. 12- 60) синтезуються і критично осмислюються погляди представників різних галузей наукового знання про теорії і практики спеціальної психології. Окрему увагу дисертантка звернула на обґрунтування сутності поняття психологічний супровід батьків дітей раннього віку з ООП. Та проаналізовано його як багатокомпонентне утворення (різні елементи, ідеологія принципи, проблеми, форми умови, засади, особливості) і розглянуто з міждисциплінарних позицій різних підходів: системного, гуманістичного феноменологічного та особистісно зорієнтованого, родинно - центрованого.

У підґрунтя теоретичного аналізу покладено розуміння того, що загальнодержавна психологічна діяльність з родинами дітей з ООП сьогодні знаходиться у стадії розвитку, а психологічний супровід батьків дітей раннього віку з ООП здійснюється за трьома основними напрямками: підвищення рівня соціальної адаптації, профілактика дезадаптації, соціокультурна реабілітація.

Окрему увагу дисертантка звернула на детальну характеристику та доцільність психологічної роботи з батьками, яку важливо починати з дорослих членів родини на рівні спорідненої й батьківської підсистем задля створення врівноваженого, нетравматичного середовища, де дорослі члени родини є головними діючими суб'єктами.

Другий розділ «Експериментальне дослідження родин, які виховують дітей раннього віку з особливими освітніми потребами» (с. 64-119) присвячений теоретико-методологічному аналізу цільових, змістових і організаційно-методичних аспектів, з'ясуванню психологічних чинників та рівнів функціонування родин. З достатньою повнотою дисертанткою розкрито завдання й методику експериментального дослідження, репрезентовано десять типів родин, які виховують дітей раннього віку з ООП та конкретизовано психологічні чинники та описано досліджувані диспозиції родин на спорідненому та батьківському рівнях.

Здобувачем, за допомогою статистичного аналізу даних, отримано в процесі факторизації вихідного емпіричного фактажу стандартизованих психологічних методик, виявлено рівні функціонування родин: псевдофункційна родина (52 особи), дисфункційна родина (38 осіб),

Проаналізувавши результати дослідження було визначено, що члени функційної родини демонструють позитивне ставлення до розвитку всіх сфер дитини, поважають, визнають потреби, інтереси, намагаються проводити весь свій вільний час з дитиною, що свідчить про гармонійність батьківсько-дитячих стосунків, водночас, члени дисфункційної та псевдофункційної родин (4 неконструктивні типи) схильні до утвердження, пропагування і виправдання гіперопіки дитини. Саме вони мають значні проблеми, пов'язані з несформованістю інтелектуального, вольового, мотиваційного, емоційного врегулювання, що зумовлює необхідність проведення формувального етапу дослідження у забезпеченні комплексу заходів психологічного супроводу.

У *третьому розділі* «Експериментальна апробація програми психологічного супроводу батьків дітей раннього віку з особливими освітніми потребами» (с.122-151) на підтримку й позитивну оцінку заслуговує презентована програма психологічного супроводу батьків дітей раннього віку з ООП. Яка здійснювалась за наступними етапами: встановлення контакту - це встановлення емоційного контакту в процесі роботи з батьками; погодження основних принципів і правил взаємодії; діагностичного, що полягає у зборі важливої інформації про дитину раннього віку з особливими потребами та її родину; визначення ресурсів, життєвого досвіду, проблем і труднощів в родині, вирішення основних завдань психологічного супроводу; проектувального - укладання програми

психологічного супроводу батьків; подолання бар'єрів розвитку дитини раннього віку з особливими освітніми потребами; з'ясування форм взаємодії; діяльнісного, тобто реалізація укладеної програми; результативно-моніторингового, що ґрунтується на проведенні аналізу отриманих результатів, акцентуація уваги на досягненнях, можливостях подальших змін та удосконалень і розрахована на п'ять зустрічей (днів) індивідуальної, групової, з детальним змістом тренінгових завдань, вправ, обговорень.

Виходячи з аналізу, кількісного, якісного і статистичного результатів формувального експерименту було доведено, що впроваджена програма психологічного супроводу батьків дітей раннього віку з ООП, розроблена на структурно-функціональній моделі з урахуванням сучасних наукових підходів, зумовила якісні зміни на трьох рівнях функціонування родин.

Дослідницею розроблено й перевірено ефективність програми психологічного супроводу батьків дітей раннього віку з ООП з урахуванням необхідних умов.

Сформовано комплексне уявлення основних аспектів психологічного супроводу батьків дітей раннього віку з ООП в українських реаліях.

Цінним, з психологічної точки зору є обґрунтованість забезпечення необхідних умов психологічного супроводу батьки: комплексністю, цілеспрямованістю організації психологічного супроводу; суб'єкт-суб'єктністю, особистісною зорієнтованістю у ситуації розвитку дитини; поєднанням знань вікового психічного розвитку дитини з особливостями психічного стану батьків; практичною зорієнтованістю корекційно-розвиткового процесу; цілісністю, довготривалістю, етапів проведення діагностичної, едукативної, корекційно-розвиткової, моніторингової роботи; системністю і відповідною компетентністю фахівців, задля успішності психологічного супроводу та ефективності психологічної допомоги батькам, які виховують дітей раннього віку з ООП.

Позитивним фактом є географія досліджуваних закладів, які представлені різними регіонами України.

Не викликає заперечень представлений у підрозділі 3.3 математико-статистичний аналіз динаміки підвищення рівнів функціонування родин, який підтвердив ефективність формувального експерименту і свідчить про практичну значущість авторської моделі психологічного супроводу батьків дітей раннього віку з особливими освітніми потребами. Це свідчить про можливість їх успішного впровадження у системі допомоги батькам.

Висновки в повній мірі висвітлюють основні наукові досягнення проведеного дослідження, містять узагальнюючі та конкретні заключення. В опублікованих працях подані основні результати проведеного наукового дослідження.

Загалом дисертація Ребрової О. О. свідчить про високий рівень її підготовки, досконалість володіння методикою дослідження і творчий підхід до розв'язання основних завдань дослідження.

Відповідність змісту анотації основним положенням дисертації

Зазначимо, що зміст анотації та основні положення дисертації є ідентичними. Ознайомлення з текстом анотації дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом вона відповідає вимогам, що визначаються МОН України. У тексті анотації стисло висвітлено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого Ребровою О. О. дисертаційного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження

Як будь-яка наукова праця, присвячена дослідженню маловивчених психологічних феноменів, дисертація Ребрової О. О. містить і певні дискусійні положення, а відтак хотілося б уточнити й конкретизувати бачення автора щодо деяких із них:

1. У процесі аналізу досліджуваної проблеми, на нашу думку, варто було б надати об'єктивну оцінку сучасного стану організації психологічного супроводу батькам дітей раннього віку з ООП в Україні та за кордоном.

2. Недостатньо виправданим, на наш розсуд, є відсутність на початку роботи розкриття питання особистісних особливостей батьків дітей з психофізичними порушеннями, що подається лише у підсумковому розділі.

3. У дисертаційному дослідженні представлено позитивні зміни у психоемоційних станах батьків, при цьому не йдеться про те, чи позначилися (і як саме) ці зміни на стані дітей цих батьків і ситуації в родині в цілому. Тому вважаємо за доречне представити досвід (можливо, з елементами емпіричного дослідження), який підтверджував би, що завдяки перетворенням у стані батьків принципово покращилася ситуація з дитиною з особливими потребами?

4. Започаткування нового напрямку психологічної допомоги – Психологічний супровід, що враховує синергетичні принципи та закономірності стосовно особистості, безумовно є актуальним та складним питанням методології та психологічної практики. Обґрунтовуючи його започаткування ви вдало аналізуєте роботи зарубіжних науковців. Разом з тим на нашу думку меншої уваги приділено працям українським психологів. Це зауваження звучить, скоріше, як побажання. Проте цікавою є думка авторки про те, які саме дослідження українських авторів можуть вплинути на подальший розвиток психологічного супроводу та окреслити її перспективи.

Водночас зазначені зауваження та побажання мають частковий характер і не впливають на загальну оцінку рецензованої праці. Мету дослідження досягнуто, завдання, що їх перед собою поставила дисертантка, виконано. Рецензована дисертація відповідає всім вимогам, є цілісним, завершеним, самостійним дослідженням, яке присвячене темі, актуальній для сучасної психологічної науки і практики. Усе це зумовлює наукову, зокрема теоретико-прикладну, значущість матеріалів цього дослідження.

Загальний висновок

В цілому, враховуючи, що дисертація є ґрунтовним, самостійним, завершеним дослідженням актуальної для спеціальної психології проблеми, виконана на належному науковому рівні, вважаємо, що її автор – Реброва Ольга Олександрівна заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.08 – спеціальна психологія.

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної
освіти Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка

Анна ЧОБАНЯН

Підпис Чобанян А.
засвідчую
прахівель І кат.
Д.С.Дученко
" 31 " 70 20 23 р.